

Loonsverhoging : beschouwingen van het onderzoek, het rapport der commissie en de vergadering van het departement Amsterdam der Maatschappij van Nijverheid

<https://hdl.handle.net/1874/235151>

mm 120g5

H
L
S
M
9
1024

LOONSVERHOOGING.

BIBLIOTHEEK DE
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT.

Oct.
'6

L. oct.

3656

L. d. 3686

LOONSVERHOOGING.

BESCHOUWINGEN

VAN

het onderzoek, het rapport der Commissie en
de Vergadering van het departement
Amsterdam der Maatschappij
van Nijverheid.

(Zie : *Amsterdamsche Courant, Algemeen Handelsblad en
Nieuws van den Dag* dd. 26 Februari jl.)

UITGEGEVEN DOOR EN VOOR REKENING VAN

het Centraal-Bestuur van het Algem. Nederl. Werklieden-Verbond

UTRECHT,
J. L. BEIJERS
1874.

Aan den Lezer!

Deels door ons zelve, deels door de verschillende afdelingen, in openbare geschriften of per brief daartoe aangespoord, vatten wij, gelijk zoovele anderen, de pen op, om ons oordeel uittespreken over het rapport der Commissie van het Departement Amsterdam der Maatschappij van Nijverheid, belast met het onderzoek naar de werking van het in dezen tijd zooveel besproken punt: „*Loonsverhooging.*” Gaarne hadden wij dit eveneens willen doen in een dagbladartikel, doch de werkmansbladen, die ons ten dienste staan, worden in een betrekkelijk te beperkten kring gelezen, terwijl groote bladen in den regel steeds weigeren stukken op te nemen van werklieden over de arbeidersbeweging, tenzij men verlof geeft ze geheel naar eigen zienswijze te verminken. Een stuk, geplaatst in 't *Handelsblad* van 17 dezer, geteekend Van Os, heeft bijv. 10 dagen bij de redactie gelegen eer het, gewijzigd, werd geplaatst. Om die reden schreven wij deze brochure. De lezer houde ons dus ten goede, dat wij hem op kosten moeten jagen; elk beginsel van winstbejag is echter door ons streng buitengesloten.

Amsterdam,
Maart 1874.

HET CENTRAAL-BESTUUR VAN HET
ALGEM. NEDERL. WERKLIEDEN-VERBOND.

Bij den aanvang onzer beschouwing erkennen wij gaarne, dat het hoofdbestuur, door de beste bedoelingen geleid, de vraag tot de departementen richtte: „*Welken invloed heeft loonsverhooging met verkorting van werktijd op het lot van den handwerksstand.*” Met bescheidenheid moeten wij opmerken, dat het hoofdbestuur een onderzoek verlangt naar iets, wat niet kan worden onderzocht, omdat het niet bestaat. De vraag is geheel verkeerd, en kan beter worden beantwoord als zij luidt: „*Welken invloed heeft de loonsverlaging met vermeerdering van werktijd op het lot van den handwerksstand uitgeoefend?*” Inimmers, wij behoeven het voor de honderdste maal wellicht, niet meer te ontcijferen, dat de verschillende producten, die dienen voor levensbehoefden, evenals de huurprijzen der woningen, sinds een 20- à 25tal jaren met 80, 100, enkele zelfs met 120 percent in prijs gestegen zijn. Gedurende al dien tijd van stijging, is dus het loon minstens met de helft in waarde verminderd. Die theorie mag in de ooren van economen vreemd klinken, o. i. moet men toch rekening met haar houden; bij ons berust zij op den volgende grondslag. „Die man werkt voor zijn brood,” zegt men, en verstaat daaronder, dat hij werkt voor datgene, wat voor zijn levensonderhoud benodigd is, alsmede voor het gezin, dat hem

ter verzorging is geschonken. (Nu laten wij ieder oordeelen wat onder 't noodige levensonderhoud bedoeld wordt.) Zoodra nu die producten stijgen, vermindert het loon, omdat het loon wordt uitbetaald in geld en specie, dat voortdurend aan waardewisseling onderhevig is, naarmate dat de prijzen der producten stijgen of dalen. Vandaar dat de werkman vroeger met *f* 7.— meer doen kon dan thans met *f* 12.—.

En wat den werktijd betreft, het is ons ten eenenmale onverklaarbaar hoe er sprake kan wezen van verkortten werktijd, terwijl den duur van den werktijd steeds is toegenomen, vooral sinds het werken bij den dag heeft plaats gemaakt voor uur- en stukwerk. Terwijl vroeger gemiddeld 10 à 11 uur per dag werd gewerkt, is dit cijfer tegenwoordig 12 à 14 uur en meer. Nu is 't waar, dat die meerdere werktijd den werkman ten goede komt, dat hij meer verdient, dat dekt dan ook grootendeels het tekort; vandaar ook dat velen juist die patroons opzoeken, waar zij mogen overwerken.

Doch laten wij onze theorie voor wat zij is, en plaatsen ons op 't standpunt der door het hoofdbestuur gerichte vraag, dan zijn de loonen in bijna alle vakken, althans in grootere steden, sinds een 6- à 8tal jaren gestegen, ofschoon in alle vakken niet in dezelfde mate. In de bouwvakken, en die daar 't naast aan verwant zijn, is de verhooging veel grooter dan in andere vakken. In kleinere steden zijn bij de bouwvakken de loonen eveneens, maar in mindere mate, verhoogd; in vele andere vakken is het loon geheel stationair gebleven. In elk geval, ook al voorziet dat loon in de ontstane behoeften, dan moet uit vermeerdering van inkomen, verandering in den toestand van het huisgezin merkbaar zijn. Die verandering is o. i. de hoofdquaestie in deze.

De werktijd is vermeerderd, niet verminderd.

Het departement Amsterdam kon zijn onderzoek wel niet beter doen dan door middel eener Commissie; of het echter in de keuze dier Commissie gelukkig slaagde, durven wij

betwijfelen, en vooral op grond der wijze, waarop die Commissie zich van hare taak heeft gekweten, aangezien die van de meeste eenzijdigheid getuigt.

Wij betreuren het zeer, niet eene enkele maal kennis te hebben kunnen nemen van de circulaire, door haar aan 288 Industriëelen enz. verzonden, waarin hare goede bedoelingen ongetwijfeld waren vervat. En was de taak der Commissie (wier eenzijdigheid wij altijd staven) tot zoover afge-loopen, zij kon verder slechts teruggeven wat men haar had gerapporteerd.

Thans over de rapporten der Industriëelen enz. zelven. 288 *circulaires zijn door de Commissie verzonden, slechts 28 antwoorden kwamen in.* Dit resultaat geeft velen aanleiding tot versterking hunner bewering, dat de Industriëelen zich weinig bekommeren om den toestand hunner werklieden. Wij willen hier die bewering juist niet staven, doch vinden in dit resultaat veeleer grond voor *onze* bewering, dat de 260 zich zelven onbevoegd achtten om over een en ander een oordeel uittespreken, of daartoe niet bij machte zijn.

Wij gaan de door de Commissie genoemde cijfers voorbij, die statistiek beteekent niets, omdat zij niet over *alle* werklieden kan genomen worden. Wij onderschrijven echter *dat uit hoogere verdiensten meer behoeften geboren worden*; dit is o. i. reeds een der prachtigste resultaten, die pleiten om met die loonsverhooving voort te gaan. Of echter die behoeften alleen zijn ontstaan door de verkregen loonsverhooving, betwijfelen wij; voor een groot deel worden zij ook geboren door de meerdere beschaving en ontwikkeling, die zich bij alle standen openbaart en ook op den stand der werklieden haar invloed doet gelden.

Gaarne willen wij erkennen, dat *meer loon meer drankgebruik tengevolge heeft*, ofschoon wij het volstrekt niet toejuichen. Die vroeger, om eens te noemen, 25 centen per week aan drank besteedde, zal bij verhooving van

loon zeer licht dat cijfer met 5 centen vermeerderen. Dat is zeer natuurlijk. Maar dit is ook het geval met hen, die bier, koffij enz. gebruiken.

Bij oppassende werklieden was de invloed der loonsverhooving op het huisgezin gunstig. Veroorloof ons hier de vraag: wie zijn de beschaafde, wie de onbeschaafde werklieden?

Op de opvoeding der kinderen had de loonsverhooving bij die werklieden, die reeds vroeger oppassend waren, gunstig gewerkt. Bij de anderen was de toestand dezelfde gebleven. We veroorloven ons slechts de opmerking, dat uit alles blijkt, dat men zich nog al groote verwachtingen van de loonsverhooving (lees verandering) heeft voorgesteld, en 't mag in zeker opzicht een gelukkig verschijnsel heeten, dat de resultaten zoo weinig bevredigend schijnen, anders zou men door verschillende rapporten luid hebben geconstateerd: „De toestand is gunstig en laat niets meer te wenschen over.” Elk werkman die nu nog klaagt is een revolutionair.

Vestigen wij thans de aandacht op 't belangrijk debat, dat, vrij van eenigen parlementairen vorm, veeleer gelijkt op een standje in een achterbuurt, waarbij ieder, om zoo te zeggen, „zijn gal eens uitspuwt,” althans „zegt wat hem op 't hart ligt.” Samengevat blijkt daaruit 't volgende: *Een werkman die vroeger f 4.— van de f 10.— verdronk, verdrinkt thans van de f 12.— f 6.—.* Prachtig voorbeeld. Dat logenstraft alle andere redeneeringen. Maar is 't eerlijk zulk een voorbeeld aantevoeren en te publiceeren? Hoeveel van dezulken zijn er in een duizend? Heeren Industriëelen enz.! eerlijk s. v. p. Is een werkman, die f 6.— aan jenever gebruikt, in staat om f 12.— te verdienen? En zoo er zijn, hoeveel zijn er dan? Hebt gij wel uitgerekend dat men voor dat bedrag zeven en een halve kan jenever heeft? dat is ruim een kan per dag; durft gij volhouden, dat een man, die 's daags een kan jenever drinkt, geschikt is voor zijn werk?

wat meer zegt, om *f* 12.— per week te verdienen? bovendien is ons geen vak bekend, in hetwelk de verdienste geregeld de som van *f* 12.— per week nabijkomt.

De algemeene ontwikkeling is bepaald slecht. Is dat wonder? Zijn de werklieden geen kinderen van een tijd, waarin 't allerminst werd gedacht en gearbeid aan de ontwikkeling, aan 't onderwijs enz. van den arbeidenden stand. En kan men nu van die werklieden vergen, die, gelijk wij aantoonde, elk uur wat hun rest moeten arbeiden om in de behoeften van het gezin te voorzien, zoodat hun werktijd meestal van 's morgens 5 à 6 tot 's avonds 8, 9 à 10 uren duurt, somtijds de Zondag er nog bij, dat zij maar zoo plotseling zijn toegerust met die kennis en ontwikkeling, die anderen meenen bij hen voor te hebben?

Men beproeve het eens of er geen bijzondere lust en ijver toe' noodig is, om na zoo langen werktijd een boek ter hand te nemen, of volksvoordrachten te bezoeken. Het is die vaders zoo kwalijk niet te nemen, dat zij denken: ik ben er zoo gekomen, de jongen zal er ook wel zoo komen; eensdeels omdat zij 't niet anders begrijpen, maar grootendeels omdat de behoefte van het huisgezin reeds dringend vereischt dat de jongen 50 centen verdient, om eenigzins in 't altijd tekort te voorzien.

Uithuizigheid is algemeen. 't Is waar! En in zeker opzicht goed ook, anders zou 't ziekte- en sterftecijfer onder den werkenden stand bepaald grooter zijn. Overigens geven wij ieder den raad, om gedurende eenigen tijd zijne woning te verwisselen met een der vele kuilen, krotten, achter- en zolderkamers, en wat al meer, die wij in één woord, met den naam van bergplaatsen, niet eens met die van hokken of verblijfplaatsen, 't allerminst met die van woningen kunnen aanduiden; dan eerst zal hij zich nog maar een flauw begrip van de redenen der uithuizigheid kunnen voorstellen. — Zeer juist werd aangemerkt, dat

de verhooging van loon te kort heeft geduurd. Over het onderzoek zelve zullen wij ons nader uitspreken.

Van de werklieden zijn 10 pct. beschaafd, 90 pct. onbeschaafd; op die 10 pct. heeft loonsverhooging gunstigen invloed gehad, op de 90.... enz. Er behoort inderdaad moed toe om een dergelijke uitspraak te durven doen. Hebt gij bij die uitspraak wel nagedacht: de tegenstelling van beschaafd is ruw. Hout wat ongeschaafd is, is ruw, vormloos; ijzer wat ongesmeed is, is ruw, vormloos; menschen die onbeschaafd zijn, zijn vormloos. Verbeeld u eens menschen zonder eenige vormen, zonder geestesontwikkeling, bij wie alleen de dierlijke neigingen en hartstochten spreken; die ongeschikt zijn voor maatschappelijke samenleving, en dus eenvoudig gelijk gesteld moeten worden met de woudbewoners; van deze menschen (?) dus, zouden er 90 ten honderd onder de werklieden zijn? Siddering en angst toch moet de harten beklemmen van allen, die belangrijke werken of reparatiën in of aan hunne woningen moeten laten doen; als de kans goed is, zullen zij van de 10 werklieden 1 beschaafde en 9 onbeschaafde krijgen; maar o hemel! daar komen 10 onbeschaafde, geen hunner weet de anderen nog eenigszins in toom te houden. Het ergste is te vreezen. Als gij die nijveren van hun langen en zwaren dagtaak huiswaarts ziet keeren, wijs hun dan na en tracht er den 10 pct. beschaafde uit te zoeken; doch zoek niet lang, die enkele beschaafden komen daar ginds, die scheiden zich van uit de werkplaats van de anderen af. . . Als gij eens per week een paar uren u met andere standen vereenigt, onder de booggewelven van 't ruime kerkgebouw, ziet dan behoedzaam om u, gij mocht eens met een onbeschaafde in aanraking komen. Of wanneer gij op openbare wandelplaatsen werklieden ontmoet, tred dan eenige passen ter zijde, want, die onbeschaafde is tot alles in staat. Begrijp toch eens! Van die 90 onbeschaafden hangt het welzijn der geheele zamenleving, al de genietingen, gemakken

en weelde, uw leven, uw eigendom af. Aan hen vertrouwt ge de verdediging van uw have en goed, van uw nationaal welzijn toe. Wat is daarvan te verwachten? Men denke er niet te lichtvaardig over. De zaak is te ernstig en men moet met 't heilige niet spotten. Toch echter veroorlooven wij ons de verzekering, dat de Commissie nog lang van die uitspraak plezier zal hebben; haar uitspraak dreigt spoedig een volksuitspraak te worden. Bij het zien van een beschonkene fluistert men elkander nu reeds toe: „Die is een van de 90.”

Een oogenblik hebben wij getwijfeld of hier wellicht aan een drukfout kon gedacht worden. De zetter kon 't wel verkeerd gezet hebben, dat de 90 pct. beschaafd en de 10 pct. onbeschaafd moet zijn, maar dan had men de fout toch wel ingezien, dunkt ons. Nu echter gelooven wij, dat de Commissie eenvoudig heeft gedaan wat de meeste menschen plegen te doen; zij tellen de dronkaards die zij op hunnen weg ontmoeten, maar zien de duizende anderen, die hun in volslagen nuchteren toestand voorbijgaan, over het hoofd.

Wij erkennen gaarne dat wij, evenmin als ieder ander, wie ook, in staat zouden zijn de juiste grens tusschen beschaafdheid en onbeschaafdheid te trekken; toch zijn wij, zonder zucht tot overdrijving, geneigd te constateeren, dat wanneer in onze samenleving van „positief onbeschaafd” sprake kon zijn, 90 pct. beschaafd en 10 pct. onbeschaafd zijn.

Op eene groote fabriek hadden slechts 3 werklieden (wat verstaan wij onder positief godsdienstige beginselen) een spaarboekje. Hoe groot is die fabriek? Daar toch hangt de uitspraak van af. Wij zijn op 't oogenblik met den toestand der spaarbanken niet volkomen bekend, ofschoon wij nu en dan uit de verslagen meenen te hebben opgemerkt, dat zij steeds in bloei toenemen, en kunnen dus niet oordeelen of hare resultaten gunstig of niet gunstig mogen heeten. De Commissie had bij haar onderzoek daarmede rekening moeten

houden, zoomede ook met zoovele andere inrichtingen die, ofschoon minder practisch, toch worden gebezigd om te sparen. De Commissie had ook wel rekening mogen houden met de duizende werklieden, die niet alleen te Amsterdam, maar ook in vele andere steden van Nederland, hunne dubbel-tjes voor verschillende nuttige doeleinden, vereenigingen enz., bijeen brengen, om elkander te ondersteunen in de moeilijke oogenblikken des levens, en waarvan nog aanzienlijke sommen worden bespaard; aan de neiging voor coöperatie, die door hen zelve ontworpen, algemeen heerschende is, en reeds tot belangrijke beginselen van uitvoering heeft geleid.

Toenemend misbruik van sterken drank, is de hoofdoorzaak van dit ongunstig verschijnsel. De statistiek omtrent het drankgebruik is niet te logenstraffen. Het drankgebruik neemt toe, maar is dit werkelijk in verhouding zoodanig bij de werklieden die geregeld op werkplaatsen arbeiden? Neemt 't ook niet toe bij andere standen? En wordt 't woord „werklieden” niet te zeer in algemeenen zin toegepast? Er is inderdaad nog wel onderscheid tusschen *die* werklieden, die een geregeld handwerk uitoefenen, en diegenen welke men onder sjouwers, kaailoopers enz. rangschikt; zij, die hun werk op den openbaren weg uitoefenen, en dus meer aan verleiding zijn blootgesteld, waarvan velen geen geregeld dag- of werkloon ontvangen, maar heden iets, soms dubbel en morgen niets verdienen: die ongeregeldeheid werkt drankgebruik in de hand.

Intusschen zijn wij niet blind voor bestaande toestanden; wij ontkennen geenszins dat er ook onder de geregelde handwerkslieden nog veel te veel zijn, die door ormatig en bovenmatig drankgebruik, hun welzijn verwoesten; en 't allerminst zullen wij hen in bescherming nemen, want niemand meer dan zij zijn onze struikelblokken en hinderissen, om den gewenschten toestand voor allen te verkrijgen. Zij zijn 't allerminst niet vrij, niet zelfstandig; zij zijn te

zeer de speelbal hunner patroons, van wien velen zijn, die hen gaarne bezigen om den loonstandaard gedrukt te houden.

Uithuizigheid werkt het misbruik van sterken drank in de hand, en ontstaat voornamelijk door de slechte woningen, zoodat betere woningen een meer dan gunstigen invloed op het geheele bestaan van den werkman zouden hebben. Van harte onderschrijven we elk woord dezer clause, en al ware 't dat het rapport en de verschillende uitingen, met nog donkerder kleuren waren geschetst, zou 't o. i. nog niet opwegen tegen de beteekenis dezer uitspraak. Hier is werkelijk een wondeplek aangetoond; maar laat 't er nu niet bij, die plek te hebben gevonden; wees nu eens een goed geneesheer. Wil het Departement van Nijverheid van hare goede bedoelingen voor het welzijn der werklieden nu werkelijk doen blijken, dan geven wij het den raad zich te verstaan met zoovele andere inrichtingen te dezer stede, tot het vestigen van één groote maatschappij tot het bouwen van arbeiderswoningen; dan tastte zijne leden zelve eens in de beurs en doe haar invloed gelden bij de meestgegoede burgerij; zoo ergens, dan staat hier voor filantropen een ruim veld ter bearbeiding open. Gij zult de maatschappij geen grooter dienst kunnen bewijzen, dan met hand en tand dat plan op te vatten en uit te voeren. De gezondheidscommissie heeft het bij haar rapport, in zake het onderzoek der kelderwoningen (zegge der kelderwoningen nog maar) gezegd, dat niet alleen zedelijkheid en beschaving, maar de algemeene gezondheid op 't spel staat. De burgerij heeft 't vernomen, 't oogenblik is dus goed gekozen, het advies der Commissie aan den Gemeenteraad komt ter hulp, een en ander belooft haar de schitterendste uitkomsten. De heer G. H. Kuiper, die in dat opzicht als een man van praktisch kon worden erkend, heeft voor een paar jaren reeds aangetoond, dat het kapitaal, om geschikte arbeiderswoningen te bouwen, nog 4 en 4½% rendeert, wanneer de huurprijs die

woningen van *f* 1.30 tot *f* 1.70 per week bedraagt. Men behoeft dus niet te vreezen met de uitvoering een ongezonder toestand in 't leven te roepen; ofschoon de rentevergoeding beneden die der markt mocht zijn, toch is zij nog billijk en de huurprijs niet te hoog, wanneer wij nagaan dat de werklieden hetzelfde bedrag en meer moeten betalen voor verblijven die, gelijk wij aanvoerden, den naam van woning niet waardig zijn.

Doch vervolgen wij onze beschouwingen.

Goede trouw en oprechtheid bij werklieden, en een der sprekers wees er „uitdrukkelijk” op, *hebben plaats gemaakt voor wantrouwen, voor onbegrensd mistrouwen in den patroon*. Is dat niet zeer natuurlijk? De patroon die, vroeger getooid met schootsvel of boezelaar, den ganschen dag op de werkplaats toefde, met de werklieden handelde en sprak, in gemeen overleg met hen den arbeid uitoefende, heeft nu in de meeste gevallen plaats gemaakt voor een „mijnheer” die 't beneden zich acht 't werkpak te dragen, en slechts nu en dan met zekere norsche houding, niet vrij van aristocratie, de werkplaats overstapt, om zijn werklieden een zeker gezag te doen gevoelen, dezen en genen een norsch antwoord te geven en den zetbaas of meesterknecht te bevelen, om zich verder noch om 't werk noch om de werklieden te bekommeren. Men neemt de werklieden, gelijk vroeger, niet meer geregeld in dienst, maar slechts om dit of dat werk te maken en dan dikwijls met den dag gedaan te geven. De Maatschappijen, die zich thans beijveren om na zeker aantal jaren dienstdijd, aan de werklieden medailles of getuigschriften uittereiken, zullen daarvan over 25 jaren niet zooveel last meer hebben. Een en ander is 't gevolg der moderne nijverheid.

Een andere oorzaak daarvan, en die staat met bovengenoemden toestand in onmiddelijk verband, is: dat de patroons altijd de grootste vijanden zijn geweest van loons-

verhooging. Gunstige uitzonderingen breken den regel niet. De loonsverhooging die verkregen is, is in de meeste gevallen alleen verkregen na een wederzijdschen, dikwijls harden strijd, en vaak slechts nadat de werklieden een dreigende houding hadden aangenomen. Bij geen ander waren de werkliedenvereenigingen zoozeer een doorn in 't oog als in dat der patroons, zoo zelfs, dat velen hun best deden om de voorgangers en leiders dier vereenigingen onschadelijk te maken, door óf afzonderlijk, óf in combinatie met anderen, hun werk te weigeren. Van den aanvang der oprichting af, hebben die vereenigingen op samenwerking met de patroons aangedrongen; velen hebben hen herhaaldelijk aangezocht, doch 't was immer, behoudens gunstige uitzonderingen, als aan een doovemans deur geklopt. Gemeen overleg werd ontweken, openlijk geweigerd zelfs. Dit was niet alleen bij de werkliedenvereenigingen, maar bijna overal het geval, waar het maatschappelijke onderwerpen gold. Wij zouden een aantal bewijzen daarvoor kunnen aanvoeren, en 't spreekwoord: „de patroons schitteren door hunne afwezigheid” is algemeen bekend.

Het voorbeeld *van dat mistrouwen, aangetoond in eene weduwe, wier man gedurende de laatste zeven weken van zijn leven niet anders dan jenever had gedronken, die weigerde den raad te volgen van een vriend, om haar kinderen naar de ambachtschool te zenden*, is o. i. al zeer ongelukkig gekozen, daar 't in geen enkel opzicht de bewering van mistrouwen staft. Maar 't feit zelve. In welke omstandigheden verkeerde die weduwe? Het is toch veilig aan te nemen dat een man, die de laatste zeven weken van zijn leven niet anders dan jenever dronk, zijn geheele leven door, zoo al geen grooten dronkaard, dan toch een grooten drinker is geweest (waarschijnlijk een die $f 4$ van de $f 10$ verdrinkt); het huisgezin was daardoor in een zeer verarmden toestand geraakt, en toch, ook buiten deze omstandigheid, welk lot

is de weduwe en zijn de kinderen van den werkman anders toegedacht, dan hoe eer hoe liever maar hard aan 't werk te gaan, om een sober levensonderhoud te verdienen? Een onzer maakte de opmerking of 't hier niet gold: „Gaat heen en wordt warm.”

Wij onderschrappen dat „*een plotselinge werkvermindering verschrikkelijke toestanden zou doen geboren worden.*” Doch gelukkig zijn de teekenen aan onzen industriëelen horizon ten dezen nog al bemoedigend en geruststellend. Immers, de in verhouding tot de werklieden oneindig veel grootere welvaart, die de minder en meer gegoede burgerij in den loop dezer eeuw is ten deel gevallen, heeft voor haar veel grootere behoeften doen geboren worden, dan bij de werklieden 't geval is, die bijna elke vrees voor werkvermindering doen verdwijnen.

Hoe dat bestaande mistrouwen te verminderen? Hoe in die wanverhouding tusschen werkman en patroon te gemoet te komen? Ons antwoord zou zeer kort geweest zijn, n. l. dat de patroons de reeds zoo dikwerf en herhaalde malen aangeboden hand tot samenwerking met de werklieden aannemen. De Vergadering scheen dat niet te vatten; immers de meening van een der sprekers, die „als een oase in een zandwoestijn”, „als een enkele ster aan den donkeren somberen hemel” in die vergadering te voorschijn trad, en den raad gaf zich ten dezen opzichte *met de werkliedenverenigingen in verbinding te stellen*, die z. i. *meer invloed hebben op de werklieden; die het misbruik van sterken drank kunnen tegengaan*, vond onmiddelijk bestrijding, en — daar regent 't argumenten. „*Die invloed der werkliedenverenigingen heeft weinig te beteekenen. Het was gebleken, toen voor 16 leerlingen op de ambachtschool plaats was, en krachtig bij „Neerlands Werkman” werd aangedrongen op het zenden van knapen uit de 1300 leden, en toen het bestuur alles deed tot opwekking, kwamen slechts 6 sollicitanten. De vereeniging „Velen en toch een” had kortweg geantwoord,*

dat zij geen tijd had zich met de zaak in te laten." Hoe prachtig! Maar 't bewijst niets. Waarom wendde men zich, om die leerlingen te plaatsen, niet tot de verschillende vereenigingen, die uit bijna elk vak bestaan; haar bestuurders en leden zijn ten eenenmale onbekend, met bijna al wat de ambachtschool betreft, of men moest er bij gerucht iets van vernemen. Daar zou, wij wanen ons er zeker van, aan geen „doovemansdeur" zijn geklopt, terwijl reeds een dier vereenigingen uit eigen middelen, overeenkomstig hare zwakke krachten, een teekenschool heeft opgericht die reeds tamelijk bloeit, terwijl andere vakvereenigingen er aan denken, dit voorbeeld te volgen. In de vakvereenigingen worden dergelijke belangen beter begrepen, ernstiger opgevat, dan in een vereeniging als „Neerlands Werkman." Wij willen gelooven dat die vereeniging in vele opzichten nuttig werkt, doch dat er meer op de algemeene belangen moet worden gelet, daar het ledental voor een groot deel bestaat uit menschen, die eigenlijk geen bepaald vak uitoefenen. Van „Velen en toch een" is voor de eenigszins ingewijde een dergelijk antwoord niet nieuw. Waarom drong men niet bij de vakvereenigingen, maar alleen bij de gepreviligeerde vereenigingen aan? Zij toch zijn de oudsten, en in Amsterdam niet geheel onbekend; *zij* noemen het streven naar loonsverhooging echter niet revolutionair, integendeel, zij trachten den loonstandaard zoo hoog mogelijk geleidelijk op te voeren.

Het argument, betreffende de Commissie-Vergadering voor den optocht van 12 Mei, dat dienen moet om de inconsequentie der werklieden aan te toonen, is geen bestrijden waard. Wij hebben ons bij die gelegenheid zelf overtuigd, dat niet al de aanwezigen 't gesprokene goedkeurde. Maar, hoe wilt ge consequentie op eene vergadering, samengesteld uit leden van bijna alle vereenigingen en corporatiën te Amsterdam, als: werkliedenvereenigingen, vakveree-

nigingen, zangvereenigingen, liedertafels, oude strijders, dragers van het metalen kruis, strijders van Boni en Bali, en wat op dat gebied maar te verzamelen is, — die gelijkheid van gevoelen bestaat in de eerste vergaderingen van 't land niet eens; en hoe is 't op uwe eigene vergaderingen gesteld? Of is 't consequent dat men hier, waar de werklieden aanwezig zijn, zich beroept op haar gezond verstand, en ze elders, als zij er niet zijn, alle verstand ontzegt?

Wat zouden werklieden-vereenigingen wel kunnen doen?

Wij antwoorden: „Veel, zeer veel,” meer zelfs dan andere inrichtingen in staat zijn tot stand te brengen. Dit bewijst haar bestaan, haar geschiedenis, haar kapitaal; dit bewijst haar ledental, dat, wij zeggen het vrij uit, in ordelievendheid en beschaving boven anderen uitmunt. De goede trouw zal wederkeeren, wanneer men, in plaats van uit de hoogte op die vereenigingen neêr te zien, haar leert achten; in plaats van de werklieden te waarschuwen, te dreigen zelfs, zich bij die vereenigingen niet aan te sluiten, hen tot lidmaatschap aanspoort; dat men luistert naar de klachten, die van hen uitgaan; raad geeft waar die gevraagd wordt; hulp biedt waar die noodig is; in overleg treedt waar 't geldt het uit den weg ruimen van de in verschillende vakken bestaande hinderlijke gewoonten, die meestal van nadeeligen invloed zijn voor patroons en werklieden; in overleg treedt omtrent de noodzakelijke loonsverhooging of betere loonsregeling enz.

Maar dat is 't, waar de schoen wringt. „Loonsverhooging,” en daarom lezen we: „*de zucht naar vermeerdering van inkomsten staat bovenaan.*” Juist gesproken. Dàt is, wij erkennen 't volgaarne, de spil waar alles op draait, 't middenpunt van waaruit men de geheele cirkel der stoffelijke en zedelijke welvaart moet trekken. En dat dit boven aan staat, is zeer natuurlijk. Gelijk 't pas geboren kind 't eerst naar lichamelijk voedsel vraagt, zoo ook vraagt de mensch

't eerst daar naar. Geen welgevoede geest kan in een ongevoed lichaam wonen.

Sints de werklieden zelfbewustzijn kregen; sints zij begrepen dat eene goede en gezonde woning, goede kleding en vooral goed voedsel de eerste levensvoorwaarden zijn om te kunnen blijven leven, werken, en de maatschappij te dienen, begrepen zij dat hun loon, waarvoor zij zich dat moeten verschaffen, ontoereikend was; en hieruit volgde, dat zij in hun heiligen eenvoud meer inkomsten vroegen om meer te kunnen uitgeven, en dat zullen zij blijven doen, zoolang 't evenwicht, hetzij door verhooging van loon of andere meer afdoende middelen, niet is hersteld. Men moge het echter willen of niet, doch veel van hetgeen wij doen zal ijdel blijken, zoolang wij niet op eenigszins spoedig afdoende wijze het tekort van de inkomsten der werklieden kunnen dekken. Opvoeding en onderwijs, vrouwen- en kinderarbeid, vermeerdering van kennis en ontwikkeling bij de werklieden zelve, spaarzaamheid, zelfhulp enz. hangen daarvat in de eerste plaats geheel af.

Dat nu bij *allen de zucht naar vermeerdering van kennis geen gelijken tred houdt met de zucht naar vermeerdering van inkomsten*, erkennen wij gaarne, en daarover wordt in de werklieden-vereenigingen meer dan eene lans gebroken. Maar aan wien de schuld van dien toestand? aan de werklieden, voor wien in hun jeugd de gelegenheid om onderwijs te erlangen, niet openstond, of die 't zeer slecht ontvingen? wier ouders het al een hooge geleerdheid voor den toekomstigen werkman meenden, wanneer hij zoo wat kon lezen en schrijven, als we 't zoo mogen noemen, en kon uitrekenen wat hij in 6 dagen verdiende, enz.? Of aan hen, die meenden 't overwicht te hebben in de maatschappij, die meenden geboren te zijn om de overigen te beschermen en te beheerschen, en daarom kennis en wetenschap voor zich zelve behielden en een zeer gering

gedeelte, juist zooveel als hun genoeg dacht, om hun protectoraat te kunnen blijven uitoefenen en de massa in icoon te houden, hen ten beste gaven?

Met de gevolgen van deze en andere toestanden heeft onze maatschappij te kampen; de vooruitgang heeft in alle opzichten geen gelijken tred gehouden, daarom zal zij zich opofferingen moeten getroosten voor 't een met 't ander uit den weg te nemen, al leiden die opofferingen ons voor een wijle ook van den gezonden practischen weg af.

Nu is 't inderdaad waar, dat 't er *bij een zeer groot gedeelte der werklieden niet in wil, dat gelijkheid van loon bij ongelijkheid van krachten onmogelijk is*, met andere woorden: „het meerendeel der werklieden huldigt 't beginsel voor uniformloon.”

Dit is zeker een communistisch, maar vooral een filantropisch beginsel der werklieden. Nu is 't eerste misschien minder door hen doordacht, 't tweede staat echter niet zelden bovenaan in hunne verdediging. Men bewere echter niet, dat het juist de minst bekwame werklieden zijn die daarvoor pleiten, meestal is 't tegenover gestelde waar. Niemand beter dan de werkmans kent de werklieden, hun toestand, levenswijze, behoeften, enz., en terwijl zij nu zelf 't beste kunnen oordeelen wat van 't loon, dat men een *goed* werkmans betaalt, slechts kan gedaan worden, valt 't hun zeer hard, de *mindere* beneden dat peil te doemen.

In de meeste vakken is het echter niet denkbaar, zelfs met den besten wil, om het uniformloon in te voeren; in die vakken evenwel, waarin 't bestaat, en beter als in andere schijnt te kunnen bestaan, is men zeer geneigd het behoud er van met kracht te verdedigen, en hiervoor is geen onbelangrijke rede. Een aannemer heeft een karrewei, waaraan hij 50 timmerlieden kan gebruiken; die 50 behoeven echter niet allen de noodige bekwaamheid te bezitten; immers, terwijl de eene 't meer critieke werk maakt, kan de andere wel-

licht beter 't ruwere verrichten. Een timmerman, die gewoon is trappen, deuren en andere goede binnenbetimmering te maken, zal even goed, maar minder vlug, overweg kunnen met 't ruwere werk, als ploegen, schaven, vloeren leggen, enz. Waar 't nu op verschil van loon aankomt, zal men zeker 't hoogste loon gunnen aan die werklieden, die bij hun spier- ook tevens de noodige geestkracht bezitten, terwijl 't minste loon zal worden betaald aan hen, wier werk, behoudens geringe oefening in de handteering der gereedschappen, het sjouwerswerk gelijk is. Nu gaat alles goed, zoolang er voor allen nog werk is, maar vermindert 't meer degelijke werk, dan zal niemand 't den patroon ten kwade kunnen duiden, dat hij de bekwame werklieden 't eerste wegzendt, die voor hooger loon een mindere hoeveelheid *ruw werk* leveren, dan de anderen voor lager loon; zodoende staan de bekwaamste 't eerst „aan den dijk,” wat bij een uniformloon niet zoo spoedig 't geval is, omdat de kans dan zoo weinig verschilt, dat de patroon eer geneigd is de goeden, die uit den aard der zaak zeldzamer zijn, aan de praat te houden om ze spoedig weder bij de hand te hebben.

Dit is in vele andere vakken evenzeer 't geval, en ofschoon wij allen niet geneigd zijn 't uniformloon te verdedigen, moeten we toch dikwijls voor de ervaring zwichten.

Onze beschouwingen vervolgende, bemerken wij dat het licht in den nevel, die de vergadering schijnt te omhullen, op den voorgrond treedt. „*Juist!*” antwoordde de spreker van zoo even, „*er bestaat wantrouwen, maar daar dit ingeboezemd wordt door de werkgevers, moeten dezen door toenadering tot de arbeidersvereenigingen trachten dit weg te nemen.*” Dit scheen de vergadering maar niet te kunnen vatten; het blijkt althans niet dat de spreker werd ondersteund. En geen wonder! Begrijpt eens lezer, men zal afdalen tot de werkliedenvereenigingen, die men steeds met archusoogen bespiedt, die trots allerlei tegenwerkingen, zijn ontstaan, ge-

vestigd, en niet omver te werpen zijn; die in menig opzicht reeds teekenen van leven en levensvatbaarheid gaven . . . 't Is te veel gevegd. Een enkele spreker vindt echter aanleiding om op de uitdrukking „heldere koppen” de gelegenheid te doen uitkomen, dat een zoodanige „heldere kop” eens gepoogd had zich in 't intieme beheer van de zaken zijns patroons te mengen. Of dit geschiedde met boos opzet, ten nadeele van zijn patroon? 't Wordt niet gemeld, redenen dus voor ons, om te vermoeden, dat 't ook niet zoo was. En daarom vragen wij; is er zooveel kwaads in gelegen, dat een werkman, die de zaken zijns patroons begrijpt en somwijlen ziet, dat dezelve een verkeerden min gunstigen loop nemen, met zijn raad intijds tusschenbeiden komt? Men wane toch niet dat alle patroons een aangeboren geschiktheid bezitten, hunne zaken naar behooren te kunnen regelen!

Het slot van de geheele geschiedenis is echter de allerschoonste phrase. Een werkman treedt op om het gesprokene te beamen; *wat het wantrouwen en de weinige zucht naar kennis betreft, hij noemde de werkende klasse de meest ondankbare en de meest huichelende.* — En die man zal 't wel weten! schooner zegel had men nooit aan 't onzamenhangend geheel kunnen hechten. Hoe streelend moet het voor de achtbare Vergadering geweest zijn, om ten slotte een man uit de praktijk de kroon op haar werk te zien zetten! O, heilige eenvoud! zijn wij geneigd te roepen; wij nemen 't u niet kwalijk dat ge zoo spreekt; ge zijt verrukt omdat ge het voorrecht geniet een avond te mogen doorbrengen in gezelschap van zooveel heeren, hen te hooren en mede te mogen spreken over de belangrijkste onderwerpen van den dag; inderdaad, er wordt zelfstandigheid en geestkracht vereischt om niet te worden bedwelmtd door den dampkring, welke die vergadering beheerschte. Wij vergeven het dien man, en zijn allerminst

geneigd het door hem gesprokene te wederleggen. Dit alleen meenen wij te moeten opmerken dat menschen, menschen zijn, en geen enkelen stand in staat is verandering te brengen in de neigingen en hartstochten van allen. Wat de spreker met de „meest huichelende” bedoelt, begrijpen wij evenmin; en ofschoon wij met hem zullen verschillen in bedoeling, zijn wij niettemin geneigd hem dit woord na te spreken, om reden de werklieden algemeen ontevreden zijn met hun toestand, en omdat zij liever schijnen te morren en te klagen, ja niet zelden te razen en te dreigen, in plaats van, door zich te vereenigen, of bij vereenigingen zich aan te sluiten, te trachten in dien toestand verbetering te brengen; de vereenigde werklieden morren en razen niet, zij stellen zich gerust met op de beste wijze aan de verbetering van dien toestand te werken.

Het resultaat van 't debat was eindelijk, *dat het rapport werd aangenomen*. Nu, dat was te verwachten. Verder: *dat het bestuur van het Departement de quaestie aan de orde zal houden en eene permanente commissie tot bespreking en onderzoek van de zaak zal benoemen; dat het bestuur aan het hoofdbestuur der Maatschappij ook een grondig onderzoek harentwege zal verzoeken*.

Wij kunnen ons natuurlijk niet met het eerste, maar wel met de beide overige onderdeelen van dit resultaat vereenigen; echter onder de volgende voorwaarden:

1^e. dat het bestuur van het Departement bij de benoeming eener Commissie omziet naar mannen, die bevoegd zijn voor die taak; die lust en liefde bezitten om naar behooren dat onderzoek te doen; die niet voor 't eerst geroepen worden, haar oordeel te vellen over de gewichtigste onderwerpen van den dag. De sociale quaestie is een te teer onderwerp om aan onbekwame handen te worden toevertrouwd, die veeleer meer zullen bederven als goedmaken; de knoop moet niet doorgehakt, niet stuk gesneden, maar ontward worden; daartoe is fijner gevoel noodig, zijn geoefende handen

alleer in staat. Dikwerf moet men met het ten offer brengen van eigen meening, acht slaan op de minste en oogenschijnlijk geringste feiten en bijzonderheden; niets kan worden uit 't oog verloren, om niet grooter verwarring te doen ontstaan, en de kloof van verwijdering tusschen menschen nog breeder te maken, waardoor de ontwarring der kluw, de oplossing van 't maatschappelijk vraagstuk, nog onmogelijker wordt;

2e. dat de te benoemen Commissie rekening houdt met de arbeidersverenigingen, en haar advies en medewerking inroept. De arbeidersbeweging is eene macht, waarmede niet valt te spotten. Voor de werklieden is veel te doen; hunne hulp is u alles, wanneer het maar goed met hen wordt gemeend.

Met dezen raad eindigen wij onze beschouwingen. Het heeft ons moeite gekost, om bij 't op het papier stellen daarvan, harde uitdrukkingen te vermijden, — wij erkennen 't gaarne. Dikwerf hebben wij ons geërgerd en met zekere verontwaardiging de pen 'ter zijde geworpen ten einde eenigszins tot bedaren te komen, om zoo goed mogelijk, binnen de perken eener geoorloofde critiek te blijven.